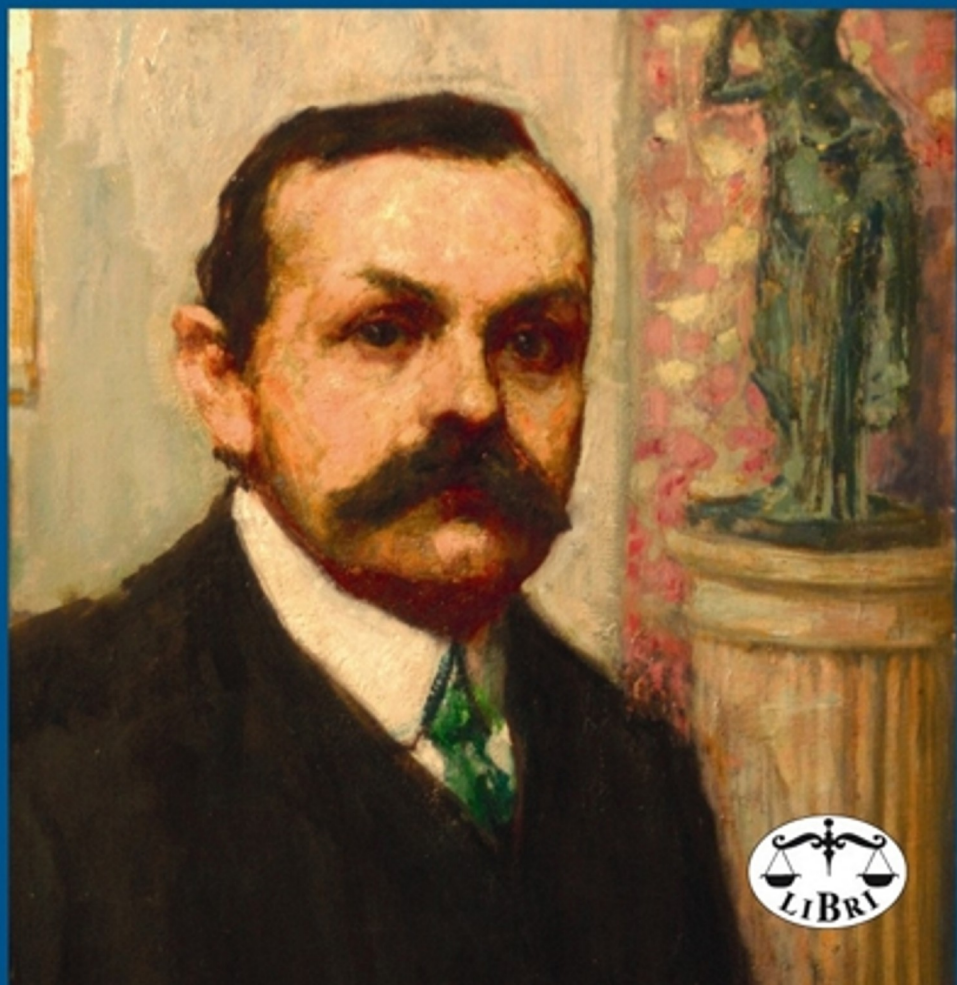

BÁSNÍK PROTI HRADU

NEPOSLUŠNÝ OBČAN
JOSEF SVATOPLUK MACHAR

PETR SÝKORA

Petr Sýkora / Básník proti Hradu – neposlušný občan Josef Svatopluk Machar

J. F. Maschar

BÁSNÍK PROTI HRADU

NEPOSLUŠNÝ OBČAN
JOSEF SVATOPLUK MACHAR

PETR SÝKORA

Nakladatelství Libri / Praha 2009

Za účinnou pomoc při hledání pramenného materiálu děkuji doktoru Ladislavu Jouzovi z Regionálního muzea v Kolíně, Mgr. Evě Javorské z Archivu Kanceláře prezidenta republiky, dále pracovnícím Literárního archivu Památníku národního písemnictví Mgr. Ivě Prokešové a Mgr. Olze Puchtové a v neposlední řadě též děkuji kolegovi Mgr. Vojtěchu Malínkovi za pomoc při poznávání kulturního a politického prostředí meziválečného Československa.

© Petr Sýkora, 2009

© Libri, 2009

ISBN 978-80-7277-396-1

Obsah

Slovo autora /9

Daleko od domova

(Stručný přehled Macharova života v letech 1864–1914) /11

V první linii

(Život v období 1914–1919) /17

Služba v armádě a léta následující

(Život v období 1919–1929) /58

Proti Hradu

(Život v období 1929–1942) /127

Resumé /206

Seznam zkratk /208

Ediční poznámka /209

Seznam literatury a pramenů /210

Přílohy /219

Mé Čechy /219

Masarykův dopis Macharovi /221

Spi Havlíčku /224

Jubilea /226

Romance z června 1932 /229

Poznámky /231

Moto:

*Hledati Boha... Jeho lásku?
Vztah k němu? – Trýzeň odvěká...
Můj milý, odlož už tu masku
a najdi v sobě člověka!*

(J. S. Machar: Na křižovatkách)

Slovo autora

Tato kniha, na které jsem pracoval postupně v průběhu let 2002–07, byla iniciována snahou přispět co největší možnou měrou k osvětlení a zmapování života a díla českého básníka a fejetonisty Josefa Svatopluka Machara. Na toto téma bylo pochopitelně napsáno několik více či méně povedených monografických prací již v minulosti. Jmenujme například studie V. Martínka *Josef Svatopluk Machar* (1912), Z. Pešata *Josef Svatopluk Machar básník* (1959), F. Soldana *Josef Svatopluk Machar* (1974) nebo stat' B. Svozila uveřejněnou v macharovském výboru *Pravdy znak* (1982). Avšak vzhledem k tomu, že všechny zmíněné monografie zachycují takřka výhradně básníkovo předválečné období a vyhýbají se jeho životu ve 20. a 30. letech 20. století (popřípadě jej s jistými rozpaky shrnují na několika málo stránkách), dal jsem si zde za úkol podat pokud možno ucelený a dostatečně podrobný pramenný materiál k poznání Macharovy poválečné tvorby, a především pak k poznání jeho života v dotčených letech, neboť právě v souvislosti s tímto obdobím je básníkův obraz nejčastěji pokřivován tradovanými omyly, nepravdami a zjednodušujícími frázovitými formulkami, a to jak v ústním podání, tak mnohdy i na stránkách učebnic literatury.

Jak jsem naznačil již výše, pouštím se touto prací do končin téměř neprobádaných (posledními dvaceti lety Macharova života se detailně zabývá snad jen diplomová práce J. Kozlové *Josef Svatopluk Machar. Tvorba a společensko-politická činnost*). Základní fakta o spisovatelově dětství a následném dlouholetém pobytu ve Vídni proto uvedu jen stručně a Macharův život pak začnu detailněji sledovat až od roku 1914. Ačkoliv v podtitulu této práce uvádím, že se kniha zabývá pouze 20. a 30. lety 20. století, není to tak docela pravda. Můj hlavní zájem je skutečně zaměřen především na uvedené dvacetiletí, ale vzhledem k tomu, že Macharův poválečný osud předurčily události let 1914 a 1915, nemohu zde opomenout ani básníkův život v době první světové války.

Závěrečnou část spisovatelova života jsem rozdělil na tři úseky. První z nich začíná rokem 1914, konkrétně vypuknutím světové války, a končí Macharovým nástupem do funkce generálního inspektora československé armády (1919). Druhé období mapuje působení J. S. Machara v armádě a jeho následný návrat k literatuře. (Jedná se o rozmezí let 1919–29.) A závěrečná kapitola je věnována rokům 1929–42, do nichž spadá i Macharova protihradní činnost. Ve všech třech zmíněných částech jsem se snažil nejen o co nejvěrnější zachycení básníkova života, ale zároveň jsem usiloval o rozkrývání souvztažností mezi spisovatelovými životní osudy a prvorepubliko-

vým děním. Jinými slovy, pokusil jsem se vzít v úvahu možné vlivy aktuálních dobových událostí na postupné utváření Macharovy životní dráhy.

Zda se mi všechna výše uvedená i neuvedená přání podařilo splnit, zda se mi skutečně povedlo vytvořit zajímavou, čtivou a přitom informačně nasycenou literárněhistorickou práci, to už musí posoudit každý čtenář sám. Já mu k tomu mohu pouze popřát bystrou mysl, zdravou kritičnost vůči „nezvratným pravdám“ a čistý zrak nezkalený nánosem předsudků. Čtenáře s takovými vlastnostmi srdečně zdravím a přeji mu co nejvíce příjemných chvil strávených nad touto knihou.

P. S.

Pozn.: Kniha, kterou právě držíte v rukou, vznikla z diplomové práce nazvané *Cesta pravdy J. S. Machara*. Její součástí byly i rozbory Macharových pozdních literárních děl (vydaných ve 20. a 30. letech 20. století). Vzhledem k příliš velkému rozsahu původního textu jsem však musel přistoupit k jeho radikální redukci a vydat v tomto svazku pouze kapitoly biografické (části literárněvědné zůstávají i nadále neotištěny). Přesto se nevzdávám naděje, že se v budoucnu najdou potřebné finanční prostředky a má práce vyjde v kompletní podobě. V této době však nemohu než konstatovat, že se mi zatím pro takový „dobrodružný“ podnik nepodařilo získat nakladatele, a tak jsem nakladatelství Libri vděčný i za tuto formu publikace.

Daleko od domova

(Stručný přehled Macharova života v letech 1864–1914)

Josef Svatopluk Machar se narodil 29. 2. 1864 v Kolíně, v rodině mlynářského stárka a pokřtěn byl jmény Josef Jan. Rodina se často stěhovala za prací, takže již roku 1871 odešla do nedalekého Nymburka, odtud do Mcel u Mladé Boleslavi a nakonec roku 1875 pevně zakotvila v Brandýse nad Labem. Zde Machar absolvoval tři třídy měšťanské školy a poté (1878) přestoupil na pražské Akademické gymnázium. Roku 1881 mu na souchotiny umírá otec a na mladého začínajícího veršotepce (debut s básní *Zimní kosmická píseň* 4. 2. 1882 – *Světlozor*) přicházejí zlé časy. Finanční tíseň, stesk po domově, starost o matku ... Roku 1883 se proti němu navíc ve škole staví po jistých vzájemných neshodách katecheta páter Dorovín, takže nakonec je Machar nucen roku 1883 přestoupit na gymnázium v Jindřišské ulici. Zde také 1886 úspěšně maturuje. V tomtéž roce je zároveň odveden coby jedno-roční dobrovolník k 6. praporu polních myslivců (sídlicích v Uršulinských kasárnách na Hradčanech) a otvírají se mu i brány univerzitního světa, neboť se 8. října zapisuje na pražské právnické fakultě do zimního semestru školního roku 1886/87. Na pomaturitní studium ale Macharovi zřejmě mnoho času nezbyvalo, a tak v dalších semestrech již jeho jméno v zápisové knize právnické fakulty nenalezne. Roku 1887 debutoval mladý básník a zároveň voják s knihou lyriky *Confiteor*. Když mu ale krátce nato v armádě oznámili, že má být převelen do Bosny nebo do Haliče a jeho přátelé nad ním začali smutně pokyvnovat hlavami s tím, že se tam jistě upije nebo zastřelí,¹ rozhodl se Machar dát armádě sbohem. Odcházelo se mu ale lehkou, od Svatopluka Čecha měl totiž slíbené místo v redakci *Národních listů*. Nakonec dopadlo vše jinak: Julius Grégr, všemocný vládce nad *Národními listy*, mladému adeptovi žurnalistiky i přes Čechovo doporučení oznámil, že pro něho práci nemá. Snad prý později. A tak Macharovi nezbylo nic jiného než požádat o pomoc vídeňského univerzitního profesora chirurgie a dvorního radu Eduarda Alberta, se kterým se krátce před tím seznámil prostřednictvím Jaroslava Vrchlického. Neměl vlastně ani na výběr, musel se nějak postarat o svou ženu Hedviku Kateřinu Macharovou, rozenou Marešovou, kterou si vzal 17. 8. 1889.² Profesor Albert nezklamal, ač prý ho mohl trefit šlak, když se před ním ve Vídni 29. 9. 1889 najednou z ničeho nic objevil bez ohlášení Machar a postavil ho před hotovou věc, že hodlá zůstat ve Vídni, a že mu tedy Albert musí dopomoci k práci. Dvorní rada

dělal, co mohl, a s pomocí přátel obstaral svému chráněnci místo v Ústavu pro pozemkový úvěr, tj. v Bodenkreditanstalt. Tak se začal bezmála 30 let trvající pobyt Machara ve Vídni. Začátky nebyly lehké. Ještě v roce 1895 píše Machar Masarykovi:³

Moji Židé mi platí 62,50, z nichž dám 10 zl. mamince, 6 služce a 1,90 p. Jul. Grégovi za plody osvěty českého lidu.⁴ Na byt dostávám čtvrtletně 80 zl. z banky, jež poctivě dám dál. To je vše. Jinak jsem jako kostelní myš. Do divadla nejdu, leda dostanu-li někde lístek, knihu si mohu koupit zřídka. Hospodu, kavárnu neznám. V jídle jsem skoro vegetarianem, ale ne z přesvědčení. – Útěchu mám, že bylo ještě hůř. To bylo prvý můj [rok] ve Vídni. V bance jsem měl 32 zl., tenkrát mi ovšem Albert pomáhal po celý rok 30 zl. měsíčně, jež považuji za půjčku, s kterou se bohdá shledá. Po roce řekl Eimovi, že mi už nedá nic, že měl úmysl jen ten rok mě držeti nad vodou a že jsem postoupil. Já postoupil na 42 zl. Moje žena mohla mít věno. Byl tu dům a jakési doly⁵ – ale vše tak zadluženo a zaprocessováno nebožtíkem tcháнем, že když se to prodalo po jeho smrti, dostali jsme asi 800 zl, z nichž jsem splatil prof. S. Pinkasovi, který nám půjčil na naši svatbu 750 zl., dluh. Mimo to jsem dlužen stále ještě (již 7 roků) Slukovovi 355 zl. To je má společenská posice... A ta životní řez o každý měsíc potrvá nějakých 7–8 roků, pak doufám, že mi moji chleboďárci zde budou dávat 100 zl. měsíčně a potom budu mít času víc, protože je mi často tak hnusně a zoufale, že nemohu vzít péro do ruky.⁶

Ani v dalších letech ale nebylo lépe. V podstatě po celou dobu svého vídeňského pobytu se Machar musel potýkat s dluhy. Dvorní rada Albert prý navíc prohlásil, že mu již žádné peníze půjčovat nebude, neboť dá-li mu do ruky nějakou desítku, kterou Machar nepotřebuje právě nutně na jídlo, je schopen, ač silně zadlužený, utratit ji za knihy.⁷ Nebýt básnickových přátel, kteří pro něj čas od času uspořádali sbírku, a nebýt Karla Kramáře, který tu a tam šel a zaplatil za svého přítele nesplacené finanční závazky, žilo by se Macharovým velice těžko. Přesto básník všechny lukrativní pracovní příležitosti, které postupem času dostával, houževnatě a zatvrzele odmítal. Jedna východoindická obchodní společnost mu např. nabízela místo s ročním platem 3 000 zl., mladočeský poslanecký klub se ozval s nabídkou místa sekretáře, honorovaného 2 000 zlatých ročně, *Národní listy* jej lákaly ke spolupráci za 1 800 zl., ozval se i časopis *Stráž* a mnozí další zájemci (Pražská spořitelna, Živnostenská banka, deník *Union* ...). Machar samozřejmě cítil, že tluče bídu s nouzí, ale věděl také, že nemůže jinak, chce-li si zachovat finanční nezávislost na českých politických, hospodářských a kulturních kruzích. A o to mu šlo především, zůstat nad politickými stranami i různými národními zájmovými skupinami a svobodně psát o čemkoliv a o komkoliv.

Nevezmu to, nedám se vázat. Nedám si vyrazit pečeť strany. Jsem takto svou stranou pro sebe a jinak patřím všude tam, kde jsou lidé dobré vůle,⁸ psal Masa-

rykovi 10. 5. 1895, když odmítal nabídku časopisu *Stráž*. A tak dále „otročil“ v „Bodenkreditce“, jak se bance mezi lidmi říkalo. V 8 ráno vyrážel do úřadu, vracel se o 5 hodině odpolední, večer se věnoval rodině a četným návštěvám. Čas na psaní básní a fejetonů mu zbýval jen v noci. Tak také vznikala většina jeho sbírek. Je neuvěřitelné, že v těchto chvilkách ukradených spánku dokázal za 30 let svého vídeňského pobytu napsat bezmála 40 knih! Sbírký básní *Bez názvu* (1889; později nazvaná *Confiteor II.*) a *Třetí kniha lyriky* (1892; později *Confiteor III.*) vznikaly ještě v Praze. Následně vydávané *Čtyři knihy sonetů* (1891–94)⁹ již psal ale Machar ve Vídni, stejně jako *Pêle-mêle* (1892) a mnohá další dnes již všeobecně známá básnická díla.

V roce 1893 navíc JSM znovu významně zasáhl do vývoje české poezie, to když vydal první českou sbírku politické lyriky *Tristium Vindobona*. Básník, vytržen z malého českého prostředí, se zde dívá na domácí politické i společenské poměry s potřebným nadhledem a svým ironickým až satirickým zrakem rozleptává vše, co není ryzí a poctivé: tradiční, všemi uznávané společenské hodnoty, jimiž se ve skutečnosti nikdo neřídí, hřímavé české vlastenectví, jež je vlastně duté a prázdné, tzv. slušnou společnost, která své horší já kryje za maskou kulturnosti a češství ...

Zároveň v této knize vytváří nový typ vlastenecké lyriky. Lyriky bez nabubřelého řečnického patosu, velkých národních ideálů, které souží pouze jako dekorativní vycpávka, bez emotivně vyhrocených apoteóz vlasti, zato však s opravdovým citem a zanícením, jež jsou patrné za každým ironickým seknutím, za každým satirickým šlehem. Už Macharova prvotina *Confiteor* (I.) přinesla do poněkud zkostnatělé rigidní poezie českého Parnasu závan nového svěžího čerstvého vzduchu. Sbírkou ale kritika nepřijala příliš příznivě.¹⁰ Prvního skutečného a pronikavého úspěchu dosáhl básník u veřejnosti (laické i odborné) právě až knihou *Tristium Vindobona*. Následovaly další úspěšné tituly: *Zde by měly kvést růže* (1894) – soubor veršovaných povídek, do nichž se Machar snažil vtělit svůj názor na ženskou otázku; chtěl zde ukázat, že prvořadým úkolem ženy je vymanit se především z veškerého duševního područí – a *Magdaléna* (1894), společenskokritický román ve verších o napravené a znovu padlé prostitutce Lucy. Krátce po vydání *Magdalény* vzrušily literární veřejnost tzv. boje o Háika (roznětkou se stala Macharova stat' z Masarykovy *Naší doby* – září 1894), jež velice rychle vyústily v střet mezi mladou a starší generací. Šlo o hodně – o svobodu a volnost umělecké tvorby; o rozbití a svržení pout tradičních postupů a norem diktovaných starší generací. Vystoupení ale mělo i rozměr politický. Mířilo proti bezpáteří politice mladočechů, kteří doma pokrytecky hlásali boj proti Němcům, Vídni, Habsburkům ..., avšak po příchodu do parlamentu rychle na své plamenné předvolební projevy zapomínali a byli ochotni té-

měř k jakýmkoli ústupkům. Za Macharem se překvapivě rychle sešikovali mladí všech literárních a politických pokrokových směrů. Jakmile ale bylo dobojováno, rozpadla se mladá generace, kterou staří posměšně nazvali Česká moderna, opět na jednotlivé vzájemně se potírající skupiny a směry.

Machar se ještě v létě roku 1895 snažil při své návštěvě Prahy udržet Modernu pohromadě, ale s ochotou k dalšímu společnému postupu se příliš nesetkal. V říjnu přesto psal svému příteli literárnímu kritiku Františku Václavu Krejčímu a znovu vyzýval ke spolupráci. Krejčí ve své odpovědi uvedl, aby JSM napsal provolání (byť sebe ostřejší), pod kterým by se mohla Moderna seskupit. Vznikl tak *Manifest České moderny*, který vyšel v časopise *Rozhledy* v říjnu 1895, tedy přesně rok po vypuknutí bojů o Hálka. Podepsali jej: Pelcl, Krejčí, Šalda, Soukup, Třebický, Machar, Sova, V. Mrštík, Březina, Šlejhar, Koerner a Choc. O vzniku provolání psal později Machar Masarykovi:

Ten článek v Rozhledech jsem jim poslal jako schlagworthy toho, co si as pod modernou myslím; chtěl jsem, aby to podobně udělali i druzí, sestavili pak – to [by] byl býval „manifest“. Oni nechali to, co já načrtl. Je to chyba, vím, ale už se stalo. Zůstane-li to na mých bedrách, dobrá, nebojím se; ...¹¹

Rozpadu Moderny se už ale přes veškerou Macharovu snahu nedalo zabránit. Její jednotlivé proudy se ubíraly každý jiným směrem. Jinak ostatně ani být nemohlo. Mladí si vydobyli uměleckou svobodu, o níž jim šlo v první řadě, a okamžitě ji využili k samostatné tvorbě; cítili, že další společný postup by je jen dále svazoval.

Machar mohl být teoreticky spokojený, jeho „vojsko“ v generačním boji vyhrálo. Jenže šrámy na duši, které si z klání odnesl, se jen těžko hojily:

Jedna věc se podařila pp. Vrchlickému, Schulzovi et cons. znamenitě (snad tam ani necítili): já ztratil úplně víru ve svou dosavadní práci, dívám se na to jako na velikou nullu. (Ovšem, že zrovna tak dívám se na práci p. Vrchlického jako na velikou nullu a kdykoliv a kdekoliv mu to bez záště a hněvu mohu dokázat.) A tak se moje duševní situace podobala náladě člověka, jemuž zlé ruce zapálily chalupu. Shořela, byla malá – ale byla jeho. Nyní sedí v popeli a škvárech a nemá nic. Nějaké sebevědomí neb hrdost nad tím, co jsem udělal, se mi již nevrátí, vím to, ale nyní přijde to metafysické: Vaše sdílnost, důvěra mě postavily v tom smyslu, že chci a sbírám se začít novou stavbu. Měl jsem rozdělané asi dvě knihy básniček (nějaká práce na staré chalupě), ty zůstanou tak, jak jsou, nehnu ani prstem na tom – regmiescant! Začnu znova.¹²

A skutečně, Machar sice ještě dále tu a tam píše subjektivní lyriku, ale zároveň se mnohem více angažuje v poezii časové, v níž si bere na mušku hlavně českou politiku a její zástupce na říšském sněmu (mladočechy) – řeč je především o satirické skladbě *Boží bojovníci* (1897) a rovněž o dobových epigramech, sebraných později ve sbírce *Satiricon* (1903) –, dále se začíná

věnovat i poezii nečasové, hlavně historické, z níž postupem doby vyrostl monumentální devítidílný cyklus nazvaný *Svědomím věků*. První básně historického charakteru můžeme v Macharově tvorbě zaznamenat ve sbírkách *1893–1896* (1897) a *Golgata* (1901). Již 3. 11. 1894 ostatně Machar psal svému „zповědníkovi“ Masarykovi:

Pouštím se do husarského koušku – do historie lidstva. Ne jak Hugo a po něm Vrchlický, udělám to tak, jak to vidím. V té básni, jež tam bude, rýpnu Julianem Apostatou¹³ do klerikálů a náboženství. Nebude škodit, když se ta čeládka zas jednou na mě vyrojí.¹⁴

Oba výše zmíněné proudy Macharovy poezie směřují od subjektivity k objektivní realitě (ač subjektivně nahlížené). JSM v této době takřka úplně přestává brát zřetel na své vlastní pocity, dojmy, prožitky, emoce atd. (zcela upouští od konfesijních veršů) a veškerý svůj zájem upírá k okolnímu reálnému světu – ať už současnému, či historickému. Jeho tvorba se tak výrazným způsobem objektivizuje.

Vraťme se ale ještě na chvíli k básníkovu soukromému životu. Řekli jsme již dříve, že Machar ve svém pracovním nasazení téměř neznal oddechu (například *Manifest české moderny* psal mezi druhou a třetí hodinou ranní). Takové pracovní tempo ale pochopitelně nešlo udržovat do nekonečna. V první půli roku 1898 se dostavily potíže psychického rázu, které Machar popsal Masarykovi takto:

Já putuji mezi samými dry M.U. Došli k tomu, že jsem „předřen“ a prý teď: pokoj. Pokoj bych si byl dal i takto, protože absolutně nemohu ničeho dělati. Čert se v tom vyzná, ale člověk ví jenom, že je parterre. Ostatně jsou v tomto stavu dost zajímavé případy. K večeru, od 6–7. hodiny, tohle přichází: sedím v zahradě, najednou přijde taková prázdnota v hlavě, na nic nemyslím, ba teprva post festum si uvědomím, že jsem měl v mozku vacuum, ruce a celé tělo jako by chtělo klesnout k zemi, ničeho necítím, ničeho smysly nepojímám – a to trvá hodinu. – Ale prosím Vás, na tohle mi nereaguje, žena by se vyděsila – a pro nic. Prý to vše brzy přejde.¹⁵

Lékaři radili odpočinek. Ve chvíli nejtěžší pomohl Kramář, který neváhal a nabídl svému příteli ozdravný pobyt na Krymu, kde milionářka Naděžda Nikolajevna Abrikosová, Kramářova partnerka a později manželka, vlastnila menší zámček (tzv. vilu Barbo), užívaný jako rodinné letní sídlo. Machar, zmítaný návaly zimnice a již výše zmíněnými zvláštními „bezduchými“ stavy, se nakonec nechal přemluvit a strávil zde celé září roku 1898. Na svůj tamější pobyt později vzpomínal jako na jedno z nejšťastnějších období svého života.

Po návratu do Vídně na počátku října se opět vrhl s novým elánem do nikdy nekončící práce. Přispíval do *Naší doby* a *Času*, psal nové lyrické básně, do nichž přetavoval své dojmy z Krymu – souborně vyšly pod názvem *Výlet*

na Krym (1900) –, ale hlavně trávil dlouhé a dlouhé hodiny nad řeckými a latinskými klasiky, nad tlustými folianty pojednávajícími o historii Evropy, nad biblí, vědeckými a archeologickými spisy o antice ..., chodil konzultovat své poznatky o starověku s největšími znalci antiky na pražské, tj. Karlo-Ferdinandově univerzitě (profesoři František Groh a Emanuel Peroutka), atd. Jako výsledek všech těchto aktivit pak začínaly pomalu vznikat básně úvodních svazků cyklu *Svědomím věků*. První dva díly nazvané *V záři helénského slunce* a *Jed z Judey* vyšly roku 1906 a staly se velkou zářivou oslavou antiky, resp. antického nerozpolceného člověka, proti němuž se (z pohledu Macharova) postavilo křesťanství a nemilosrdně jej ubilo. Poté následovala ve vydávání „příběhu lidstva“ přestávka, v níž se Machar věnoval spíše psaní fejetonů: *Próza z roku 1906* (1907), *Krajiny, lidé a netopýři* (1910), *Klerikalismus mrtvých* (1910) či *Katolické povídky* (1911). Další svazky započaté epopéje se objevily až roku 1911, kdy Machar vydal hned tři nové díly: *Barbaři*, *Pohanské plameny* a *Apoštolové*. V *Barbarech* se autor snaží ukázat veškerou zvrhlost, mocichtivost a tmářství hlasatelů víry Kristovy na zemi; *Pohanské plameny* zachycují příchod a vládu renesance, v níž zásluhou tvorby a životního stylu velkých umělců jako by opět ze spáleniště světa zničeného a zotročeného křesťanstvím proslhávaly jasné a svobodné plameny staré antiky. Sbírka *Apoštolové* působí (řeceno obrazně) jako jakési vetešnictví či úschovna, do které básník odložil všechny velké muže evropské kulturní historie z doby od renesance do francouzské revoluce. Vedle sebe se zde objevují básně o Husovi, Chelčickém, Žižkovi, Lutherovi, Komenském, Cromwellovi, Kolumbovi, Ignáci z Loyoly, Galileu Galileovi ... Jde zřejmě o nejslabší knihu první (předválečné) poloviny cyklu, a to jak po stránce kompoziční (projevuje se zde zřejmá nesourodost látek), tak umělecké. Většina básní působí dojmem, že je Machar psal jen proto, aby měl zbásněno další období historie lidstva (resp. evropské kultury), navíc období, které jej evidentně nijak zvlášť nepřitahovalo. Mnohé skladby tak mají formu suchých traktátů, které možná čtenáře osloví množstvím detailů z života proslulých osobností, ale po myšlenkové a emocionální stránce příliš neoslní. Tato charakteristika ostatně platí i na některé básně *Barbarů* a *Pohanských plamenů*.

Vzhledem k velkému rozsahu Macharova předválečného díla jsme v našem stručném úvodním přehledu pochopitelně nemohli zaznamenat a charakterizovat všechny autorovy práce pocházející z dotčeného období, zmínili jsme proto alespoň několik nejznámějších a nejvýznamnějších. Přeci jen však závěrem dodejme, že po páté části cyklu *Svědomím věků* stačil ještě Machar do vypuknutí světové války napsat 4 knihy: *Českým životem* (fejetony; 1912), *Nemocnice* (sbírka autobiografických fejetonů; 1914), *Krůpěje* (lyrické básně; 1915) a *Životem zrazení* (básně; 1915).